

UDZIAŁ ŚWIECKICH W KULCIE LITURGICZNYM W ŚWIELE KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO

Przypomniana i pogiębiona przez Sobór Watykański II nauka o wiernych świeckich zwróciła uwagę na ich udział w misji uświęcania, spełnianej przez Kościół. Wierni świeccy mają swój własny udział w misji kapłańskiej Chrystusa, poprzez spełnianie której Bogu poświęcają świat¹.

Przytoczone nauczanie konstytucji soborowej *Lumen Gentium* znalazło swoje odbicie w Kodeksie Prawa Kanonicznego, promulgowanym w dniu 25 I 1983 r. W kanonach wstępnych czwartej księgi „Uświęcające zadanie Kościoła” Kodeks wylicza uczestników misji uświęcania, zaznaczając, że świeccy mają w niej swój własny udział: „W zadaniu uświęcania mają swój własny udział również pozostali wierni (świeccy), uczestnicząc czynnie na swój sposób w nabożeństwach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii. W szczególny sposób uczestniczą w tej posłudze rodzice, prowadząc w duchu chrześcijańskim życie małżeńskie i podejmując chrześcijańskie wychowanie dzieci”².

Przedmiotem niniejszego artykułu jest ukazanie, jak wierni świeccy mogą wykonywać zadanie uświęcające przez swój udział w kulcie liturgicznym. Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego stwarza im bowiem możliwości wielorakiego uczestnictwa w czynnościach liturgicznych.

1. FUNKCJE ŚWIECKICH ZWIĄZANE Z EUCHARYSTIĄ

Nie ulega wątpliwości, że kult liturgiczny Kościoła koncentruje się na świętych sakramentach, a zwłaszcza na Eucharystii. Udział wiernych świeckich w kulcie liturgicznym polega głównie na godnym i owocnym przyjmowaniu Eucharystii i innych sakramentów, do czego mają niezaprzeczalne prawo: „Wierni mają prawo otrzymywać pomoce od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś Słowa Bożego i sakramentów”³.

Oprócz tego mają również prawo do sprawowania kultu Bożego zgodnie z przepisami liturgicznymi: „Wiernym przysługuje prawo sprawowania kultu Bożego, zgodnie z przepisami własnego obrządku, zatwierdzonego przez prawowitych pasterzy Kościoła, jak również podążanie własną drogą życia duchowego, zgodną jednak z doktryną Kościoła”⁴.

¹ Konstytucja soborowa *Lumen Gentium*, n. 34.

² *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez

³ KPK, kan. 213.

⁴ Tamże, kan. 214.

Rozważmy najpierw, jakie funkcje mogą spełniać świeccy w Ofierze Eucharystycznej, „w tym źródle a zarazem szczycie całego życia chrześcijańskiego”.⁵

Kodeks nadal staje na stanowisku, że jedynym szafarzem Ofiary Eucharystycznej jest ważnie wyświęcony kapłan.⁶ Toteż w żadnej sytuacji wierny świecki nie może być szafarzem Ofiary Eucharystycznej, ani przez nikogo nie może być do tej funkcji delegowany.

Gdy z powodu braku kapłana nie można uczestniczyć w Ofierze Eucharystycznej, wiernych świeckich może biskup diecezjalny upoważnić do odprawienia Liturgii Słowa⁷. Nawiązując do tej sytuacji Kodeks zaleca uczestnictwo w Liturgii Słowa prowadzonej przez świeckich zgodnie z wytycznymi biskupa diecezjalnego: „Jeśli z braku świętego szafarza albo z innej poważnej przyczyny nie można uczestniczyć w Eucharystii, bardzo zaleca się, ażeby wierni brali udział w Liturgii Słowa, gdy jest ona odprawiana w kościele parafialnym lub innym świętym miejscu, według przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego, albo poświęcili odpowiedni czas na modlitwę indywidualną w rodzinie lub w grupach rodzin”⁸. Tak więc Kodeks przewiduje tę smutną sytuację, kiedy wierni — z powodu braku kapłana — nie będą mogli uczestniczyć we Mszy św., jednak jako jedyne rozwiązanie dopuszcza się prowadzenie Liturgii Słowa przez świeckich.

W spełnianej przez kapłana Ofierze Eucharystycznej świeccy mogą wykonywać różne posługi. Kodeks zezwala, aby odpowiednio przygotowanym świeckim mężczyznom udzielić na stałe posługi lektora i akolitu: „Mężczyźni świeccy, posiadający wiek i przymioty ustalone zarządzeniem Konferencji Episkopatu, mogą być na stałe przyjęci, przepisany obrzędem liturgicznym, do posługi lektora i akolity, udzielenie jednak tych posług nie daje im prawa do utrzymania czy wynagrodzenia ze strony Kościoła”⁹.

Czynności liturgiczne dostępne dla lektora i akolity określa wcześniejszy dokument papieski, mianowicie motu proprio papieża Pawła VI z dnia 15 VIII 1972 r. Wspomniany dokument w ten sposób określa posługę lektora: „Lektor jest ustanowiony dla wypełniania funkcji czytania Słowa Bożego w zgromadzeniu liturgicznym, co też stanowi treść właściwej mu posługi. Z tej racji lektor wykonuje czytanie Pisma św. (oprócz Ewangelii), jeśli zaś nie ma psalterzy, odmawia psalm responsoryjny, on też wygłasza intencje modlitwy powszechnej, gdy nie ma do dyspozycji diakona lub kantora, kieruje śpiewem, oraz uczestnictwem wiernych, przygotowuje wiernych do

⁵ Por. Konstytucja Soborowa *Lumen Gentium*, 11/1.

⁶ KPK, kan. 900.

⁷ Kongregacja Kultu Bożego, Instrukcja *Liturgicae instaurationes*, n. 6 e. AAS 62 (1970) 700 (PPK, t. III, z. 2, n. 5691).

⁸ KPK, kan. 1248, §2.

⁹ Tamże, kan. 230, § 1.

godnego przyjęcia sakramentów. Będzie mógł także — jeśli zajdzie potrzeba — przygotowywać innych wiernych do czytania Pisma św. podczas czynności liturgicznych, gdy będą do tego czasowo wyznaczeni”¹⁰.

Funkcja akolity jest następująca: „Akolita zostaje ustanowiony, ażeby wspomagał diakona i usługiwał kapłanowi. Jest przeto jego zadaniem pełnić służbę ołtarza, pomagać diakonowi i kapłanowi w wypełnianiu czynności liturgicznych, zwłaszcza podczas odprawiania Mszy św. Ponadto należy do niego — jako do nadzwyczajnego szafarza — udzielanie Komunii św. ...”¹¹. Następnie zostają podane warunki, w których akolita może udzielać Komunii św. Warunki te wyliczymy poniżej, omawiając udział świeckich w szafowaniu Komunii św.

Oprócz wymienionych funkcji lektora i akolity wierni świeccy, zarówno mężczyźni jak i kobiety, zgodnie z przepisami Kodeksu mogą spełniać jeszcze inne: „Świeccy mogą być czasowo wyznaczeni do pełnienia funkcji lektora w czynnościach liturgicznych, podobnie wszyscy świeccy mogą wykonywać funkcje komentatora, kantora lub inne zgodnie z przepisami prawa”¹².

Jak wyżej zaznaczyliśmy, prawodawstwo posoborowe przyznaje świeckim, w określonych okolicznościach, możliwość szafowania Komunią św. Po tej linii idzie także nowy Kodeks, który stwierdza: „Szafarzem nadzwyczajnym Komunii św. jest akolita oraz wierny wyznaczony zgodnie z kanonem 230, § 3.”¹³ Zaś § 3 kanonu 230, do którego odwołuje się przytoczony kanon, brzmi: „Tam gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarzy, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię św. zgodnie z przepisami prawa”.

Zobaczmy jak przedstawiają się owe „przepisy prawa”, którymi nadal należy się kierować, dopuszczając świeckich do udzielania Komunii św.

30 kwietnia 1969 r. Kongregacja Sakramentów wydała instrukcję, w której wspomniano, że biskupi diecezjalni i prawnie im przyrównani, mogą zwracać się do Stolicy Apostolskiej o upoważnienia, na podstawie których będą udzielać zezwoleń swoim podwładnym wiernym świeckim na udzielanie Komunii św.¹⁴

Rozszerzenie uprawnień wiernych świeckich dotyczących Eucharystii zawiera wspomniane wyżej motu proprio *Ministeria quaedam*, przyznające im prawo przyjmowania posługi akolitu. Akolita odtąd

¹⁰ *Ministeria quaedam*, n. 5: AAS 64 (1972) 532 (PPK, t. V, z. 2, n. 9346).

¹¹ Tamże, n. 6, s. 532 (PPK, n. 9348).

¹² KPK, kan. 230, § 2.

¹³ Tamże, kan. 910, § 2.

¹⁴ Instrukcja *Fidei custos*, PPK, t. VIII, z. 2, n. 15019—15034.

ma być nadzwyczajnym szafarzem Komunii św. Może on Komunii św. udzielać wówczas, gdy szafarze zwyczajni są nieobecni, ewentualnie, gdy nie mogą oni wykonywać posługi z powodu choroby, podeszłego wieku, lub sprawowania innej funkcji duszpasterskiej, albo gdy liczba przystępujących do Komunii św. jest tak duża, że Msza św. zbytby się przeciągała. W wymienionych okolicznościach akolita może również wystawiać i chować Najświętszy Sakrament, nie może jednak udzielać z tej okazji błogosławieństwa¹⁵.

Następnym dokumentem regulującym uprawnienia świeckich dotyczące Najświętszego Sakramentu jest instrukcja *Immense caritatis* wydana przez Kongregację Sakramentów 29 I 1973 r. Przyznaje ona ordynariuszom miejsca upoważnienie do udzielania świeckim zezwolenia na rozdzielanie Komunii św., na zanoszenie jej chorym do domu również na sposób Wiatyku. Zezwoleń tych mogą udzielać wymienieni ordynariusze do poszczególnych wypadków, na określony czas, lub na stałe, w następujących warunkach: a. nie ma kapłana, diakona lub akolity; b. gdy wymienieni wyżej nie mogą udzielać Komunii św. z powodu wykonywania innej posługi duszpasterskiej, braku zdrowia lub starości; c. liczba wiernych przystępujących do Komunii św. jest tak wielka, że Msza św. zbytby przeciągałaby się.

Oprócz tego ordynariusz miejsca może upoważnić poszczególnych kapłanów, aby oni wyznaczali osoby świeckie, które by w wypadku prawdziwej konieczności udzielały Komunii św. w pojedynczych wypadkach.

Wierny świecki wyznaczony na nadzwyczajnego szafarza Komunii św. winien być odpowiednio przygotowany, ma się odznaczać wzorowym życiem chrześcijańskim i głęboką cziłą wobec Eucharystii. Przy wyznaczaniu nadzwyczajnego szafarza Komunii św. instrukcja podaje następującą kolejność: lektor, alumn wyższego seminarium, zakonnik, zakonnica, katechista, wierny świecki; mężczyzna lub kobieta. Zaleca się, aby świecki wyznaczony do udzielania Komunii św. otrzymał upoważnienie spełniania funkcji w specjalnym obrzędzie¹⁶.

Instrukcja, podając kolejność osób przy wyznaczaniu nadzwyczajnego szafarza Komunii św., zezwala na jej zmianę, stąd ordynariusz miejsca nie jest zobowiązany ściśle ją zachować¹⁷.

Uprawnienia świeckich związane z Eucharystią zostają poszerzone następnie poprzez przepisy zawarte w „Uwagach ogólnych dotyczących Komunii św. oraz Kultu Tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą św.” z dn. 21 VI 1973 r. Dokument ten zezwala, aby w wypadku prawnego przeszkodzenia kapłana lub diakona, akolita i inny nadzwyczajny szafarz Komunii św. mógł publicznie wystawiać Naj-

¹⁵ N. 6: AAS 64 (1972) 532 (PPK, t. V, z. 2, n. 9348—9349).

¹⁶ N. 1: AAS 65 (1973) 265—267 (PPK, t. VI, z. 2, n. 11262—11263).

¹⁷ Por. E. Szafrowski, *Tajemnica Eucharystii w praktyce życia chrześcijańskiego*, W: *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*, (pod red. J. Kudasiewicza), Warszawa 1981, s. 443.

świętszy Sakrament, a następnie go schować bez udzielania błogosławieństwa¹⁸. Ponieważ „innym nadzwyczajnym szafarzem Komunii św., zgodnie z instrukcją *Immensae caritatis*, jest wierny świecki, stąd też jest on uprawniony do wystawiania Najświętszego Sakramentu dla adoracji.

Możliwość czynnego udziału świeckich w Eucharystii jako nadzwyczajnych szafarzy Komunii św. potwierdza Ojciec Święty Jan Paweł II w „Liście do wszystkich biskupów Kościoła o Tajemnicy i Kulcie Eucharystii” z 24 II 1980 r.¹⁹

Przyznane świeckim uprawnienia dotyczące Eucharystii były niejednokrotnie nadużywane, stąd też nic dziwnego, że zwrócono na to uwagę w instrukcji „W sprawie niektórych norm dotyczących kultu Tajemnicy Eucharystycznej” z 3 IV 1980 r. Instrukcja jednak uznaje i potwierdza uprawnienia świeckich dotyczące Eucharystii, pragnie jedynie zapobiec nadużyciom²⁰.

Postanowienia prawodawstwa posoborowego o dopuszczeniu wiernych świeckich do udzielania Komunii św. znalazły potwierdzenie w przytoczonym wyżej kanonie 230, § 3 nowego Kodeksu. Należy jednak pamiętać o tym, że Eucharystia jest największą świętością Kościoła i dlatego do udzielania Komunii św. można dopuścić świeckich tylko w wypadku prawdziwej konieczności²¹.

Nowy Kodeks potwierdza również możliwość wystawiania Najświętszego Sakramentu przez świeckich: „Szafarzem wystawienia Najświętszego Sakramentu i błogosławieństwa eucharystycznego jest kapłan lub diakon. W szczególnych okolicznościach tylko wystawienia lub schowania, jednak bez błogosławieństwa, może dokonać akolita, szafarz nadzwyczajny Komunii św., lub też inny wyznaczony przez ordynariusza miejscy, z zachowaniem przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego” (kan. 943).

Przytoczone normy, mówiące między innymi o nadzwyczajnym szafarzu Komunii św. i wystawienia Najświętszego Sakramentu, zezwalają wiernym świeckim na spełnianie tych funkcji. Odwołują się jednak do innych przepisów prawa powszechnego i partykularnego. Wydaje się, że przepisy powszechne zawarte są w przedkodeksowych dokumentach kościelnych, takich jak instrukcja *Immensae caritatis* oraz „Uwagi wstępne do Rytuału rzymskiego”. Jeśli zaś chodzi o przepisy partykularne, to celem uniknięcia nadużyć winien biskup diecezjalny dokładnie określić, opierając się o przepisy powszechne,

¹⁸ Kongregacja Kultu Bożego, *Rituaule Romanum*. De sacra communione et de cultu Mysterii Eucharistici extra Missam, Praenotanda, n. 91 (PPK, t. VI, z. 2, n. 11412—11416).

¹⁹ N. 11: AAS 72 (1980) 172 (PPK, t. XII, z. 1, n. 22990).

²⁰ Instrukcja *Inaestimabile donum*, n. 10: AAS 72 (1980) 336 (PPK, t. XII, z. 1, n. 23513).

²¹ Por. M. Morgante, *I Sacramenti nel Codice di Diritto Canonico*, Turyn 1984, s. 49.

w jakich warunkach i w jaki sposób świeccy mają realizować swoje uprawnienia dotyczące Eucharystii. Chodzi tu zwłaszcza o te diecezje, gdzie zachodzi rzeczywista potrzeba zaangażowania świeckich do tej bardzo odpowiedzialnej funkcji.

Powstaje pytanie, czy w naszych polskich warunkach zachodzi potrzeba angażowania wiernych świeckich do udzielania Komunii św. Ogólnie rzecz biorąc, wydaje się, że aktualnie taka potrzeba nie zachodzi. Można by jedynie rozważyć ewentualność, dotyczącą ludzi obłożnie chorych, przebywających w domach, którzy pragnęliby często, albo nawet codziennie przyjmować Komunię św. a duszpasterze nie są w stanie takich próśb wypełnić. W tej sytuacji skorzystanie z pomocy wiernych świeckich jako nadzwyczajnych szafarzy Komunii św. mogłoby wchodzić w rachubę.

Warto dodać, że zmodyfikowana instrukcja Episkopatu Polski „W sprawie posług oraz święceń udzielanych w seminarjach duchownych” z dnia 4 maja 1982 roku zezwala akolicie na udzielanie Komunii św. w określonych okolicznościach (n. 15—20, „Notifications”, 120 (1982) 211—215).

Podsumowując zagadnienie udziału wiernych świeckich w funkcjach związanych z Eucharystią, trzeba przytoczyć kanon 899, § 2 nowego Kodeksu: „W zgromadzeniu eucharystycznym Lud Boży gromadzi się w jedno pod przewodnictwem biskupa lub pozostającego pod jego władzą prezbitera, działającego w osobie Chrystusa, oraz wszyscy obecni wierni, czy to duchowni czy świeccy łączą się w uczestnictwie, każdy we własny sposób, odpowiednio do święceń i zadań liturgicznych”. Tak więc każdy wierny uczestniczący w Eucharystii ma swoją rolę do spełnienia, wynikającą z jego własnej pozycji prawnej w Kościele. Stąd wierni świeccy, angażując się jako czynni uczestnicy Ofiary Eucharystycznej, spełniają dostępne im funkcje pomocnicze, często i godnie przystępując do Komunii św. a w wyjątkowych wypadkach podejmując się szafarstwa Komunii św. i wystawienia Najświętszego Sakramentu, wykonują wyznaczone im zadanie.

2. FUNKCJE ŚWIECKICH ZWIĄZANE Z POZOSTAŁYMI SAKRAMENTAMI

Odpowiedzialne zadania stoją przed wiernymi świeckimi z racji udzielania sakramentu chrztu św. Chodzi tu przede wszystkim o fazę przygotowawczą. Kodeks żąda, aby sprawowanie chrztu było poprzedzone odpowiednim przygotowaniem. W tym przygotowaniu ważną rolę odgrywają rodzice, chrzestni i inni wierni. Szczególna odpowiedzialność spoczywa na rodzicach dziecka: „Rodzice mają obowiązek troszczyć się, ażeby ich dzieci zostały ochrzczone w pierwszych tygodniach, możliwie najszybciej po urodzeniu, a nawet jeszcze przed

nim, powinni się udać do proboszcza, by prosić o sakrament dla dziecka i odpowiednio do niego się przygotować" (kan. 867, § 1).

Rodzice są odpowiedzialni za nadanie odpowiedniego imienia dziecku: „Rodzice, chrzestni i proboszcz powinni troszczyć się, by dziecku nie nadawać imienia obcego duchowi chrześcijańskiemu” (kan. 855).

Kodeks nie tylko zachowuje tradycyjną naukę o szafarzu nadzwyczajnym sakramentu chrztu (choć nie używa tego terminu), ale poszerza możliwości szafowania nim przez wiernych świeckich, stwierdzając, że w wypadku konieczności (in casu necessitatis) pod nieobecność szafarza zwyczajnego, chrztu może udzielić każdy człowiek (kan. 862, § 2). W omawianym kanonie można zauważyć dużą zmianę w porównaniu z poprzednim kodeksem z 1917 r., gdyż zezwalał on na udzielanie chrztu przez każdego w niebezpieczeństwie śmierci (in periculo mortis, kan. 742, 759). Wydaje się, że nowy Kodeks przyznaje szafowanie sakramentu chrztu św. każdemu człowiekowi nie tylko w niebezpieczeństwie śmierci, ale także w innych wypadkach, np. w tych rejonach świata, gdzie działalność Kościoła jest utrudniona i nie ma ani zwyczajnych, ani nadzwyczajnych szafarzy. Można przypuszczać, że różnorodna sytuacja Kościoła w świecie skłoniła prawodawcę do wydania tej normy. W wypadku konieczności szafarz winien mieć odpowiednią intencję, wypowiedzieć formułę sakramentalną oraz spełnić to, co stanowi materię sakramentu.

Na duszpasterzach spoczywa obowiązek zatroszczenia się o to, aby wierni zostali pouczeni o prawidłowym udzielaniu chrztu w wypadku konieczności.

Poza wypadkiem konieczności, podczas nieobecności szafarza zwyczajnego lub jego przeszkodzenia, chrztu może udzielać katechista lub inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca (kan. 861, § 1). Stąd w trudnej sytuacji poszczególnych Kościołów lokalnych, gdy brakuje kapłanów a nawet stałych diakonów, potrzebom wiernych można zaradzić mianując odpowiednio przygotowanych świeckich stałymi, chociaż nadzwyczajnymi szafarzami chrztu św. Nie powinni oni jednak udzielać chrztu wówczas, gdy nieobecność lub przeszkodzenie szafarzy zwyczajnych jest krótkotrwałe²².

Odpowiedzialną funkcję, związaną z udzielaniem chrztu św., a która jest przeznaczona przede wszystkim dla wiernych świeckich, stanowi spełnianie zadań chrzestnego: „Przyjmujący chrzest powinien mieć, jeśli to możliwe, chrzestnego. Ma on dorosłemu towarzyszyć w chrześcijańskim wtajemniczeniu, a dziecko wraz z rodzicami przedstawiać do chrztu oraz pomagać, żeby ochrzczony prowadził ży-

²² Por. A. Hierold, *Taufe und Firmung*, W. *Handbuch des Katholischen Kirchenrechts*, (Pod red. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz), Regensburg 1983, s. 664.

cie chrześcijańskie, odpowiadające przyjętemu sakramentowi i wypełniał wiernie związane z nim obowiązki” (kan. 872). Funkcja chrzestnego rozpoczyna się w czasie udzielania chrztu św., ale się na nim nie kończy, bowiem chrzestny winien pomagać ochrzczoneму, prowadzić życie chrześcijańskie i rozwijać te dary, które otrzymał na chrzcie św.

Normy kodeksowe zobowiązują wiernych do przyjęcia sakramentu bierzmowania, podkreślając konieczność należytego przygotowania, za które w pierwszej kolejności są odpowiedzialni rodzice (kan. 890). Przy udzielaniu sakramentu bierzmowania, bierzmowanemu winien towarzyszyć świadek. Jego zadaniem jest troszczyć się, ażeby bierzmowany postępował jako wyznawca Chrystusa i wypełniał obowiązki z przyjętego sakramentu (kan. 892).

Zgodnie z tradycyjną nauką teologiczną, szafarzami sakramentu małżeństwa są sami nowożeńcy. Prawodawca kościelny, mając na uwadze świętość, sakramentalność i nierozzerwalność małżeństwa, otoczył je szczególną troską, wyrażając się w licznych normach gwarantujących jego ważność i godziwość. Normy te dotyczą także kanonicznej formy zawarcia małżeństwa. Już Kodeks z 1917 r. przewidywał zwyczajną i nadzwyczajną formę zawarcia małżeństwa. Przy zwyczajnej formie zawarcia małżeństwa, oprócz świadka urzędowego, wymagana była obecność dwóch świadków zwykłych, którymi zazwyczaj bywali świeccy. Ich obecność była wymagana do ważności zawierania małżeństwa. Przy formie nadzwyczajnej wystarczała obecność tylko dwóch świadków zwykłych, zazwyczaj także świeckich, aby małżeństwo wobec nich zawarte, było ważne. Obecny Kodeks nie tylko podtrzymuje jedną i drugą formę zawarcia małżeństwa (kan. 1108, 1116), ale wprowadza w tej dziedzinie ważną nowość, szczególnie dowartościowującą świeckich. Chodzi tu o przyznanie im funkcji urzędowych świadków przy zawieraniu małżeństw: „Gdzie nie ma kapłanów i diakonów, biskup diecezjalny, uzyskawszy — po wcześniejszej pozytywnej opinii Konferencji Episkopatu — zezwolenie Stolicy Apostolskiej, może delegować świeckich do asystowania przy zawieraniu małżeństw” (kan. 1112, § 1).

„Należy wybrać odpowiedniego świeckiego, który potrafi przygotować nupturientów i właściwie odprawić liturgię małżeństwa” (kan. 1112, § 2).

Tak więc wierny świecki może być w niektórych okolicznościach wyznaczony przez biskupa diecezjalnego, aby asystował przy zawieraniu małżeństw w charakterze świadka urzędowego. Winien on także odpowiednio przygotować nupturientów i należycie odprawić czynności liturgiczne związane z zawieraniem małżeństwa. Toteż jego rola nie ogranicza się tylko do przyjęcia w imieniu Kościoła zgody małżeńskiej wyrażonej przez nowożeńców, lecz także ma wykonać czynności stanowiące liturgiczną formę zawarcia małżeństwa. Wydaje się, że świecki spełniający funkcję urzędowego świadka jest

zobowiązany także zanotować w księgach metrykalnych fakt zawarcia małżeństwa. Trzeba dodać, że delegowanie osoby świeckiej do asystowania przy zawieraniu małżeństw posiada charakter wyjątkowy²³.

3. UDZIAŁ ŚWIECKICH W POZOSTAŁYCH AKTACH KULTU LITURGICZNEGO

Nowy Kodeks dopuszcza wiernych świeckich do szafowania sakramentaliami: „Szafarzem sakramentaliów jest duchowny wyposażony w odpowiednią władzę. Zgodnie z księgami liturgicznymi, niektórych sakramentaliów mogą według zdania ordynariusza miejsca, udzielać także świeccy, posiadający odpowiednie przymioty” (kan. 1168). Przytoczony kanon odsyła do ksiąg liturgicznych, w których znajdują się przepisy normujące udzielanie sakramentaliów przez wiernych świeckich. Kompleksowo sprawę udzielania sakramentaliów przez świeckich reguluje, wydany już po promulgowaniu nowego Kodeksu, Rytuał Rzymski *De benedictionibus*²⁴.

W jego uwagach ogólnych stwierdza się, że wierni świeccy, zarówno mężczyźni jak i kobiety są zdolni udzielać poszczególnych sakramentaliów dla nich przewidzianych, według rytu i formuł znajdujących się w Rytuale. Całą praktyką udzielania sakramentaliów przez świeckich kieruje ordynariusz miejsca²⁵. Wydaje się, że ordynariusz miejsca winien wydać, w oparciu o zasady zawarte w Rytuale rzymskim, szczególne przepisy regulujące udzielanie sakramentaliów przez świeckich.

Rytuał przewiduje błogosławieństwo rodziny i jej członków. Rodzina, która jest przedmiotem ustawicznej troski pasterskiej Kościoła, winna się gromadzić wspólnie, aby ubogacić swe życie chrześcijańskie specjalnym błogosławieństwem. Jego szafarzem może być osoba świecka²⁶.

Podstawę rodziny stanowi małżeństwo. Małżonkowie czerpią obficie łaski z sakramentu małżeństwa, do którego winni często nawiązywać. Okazję do tego stanowi każda rocznica zawarcia małżeństwa, z którą Kościół wiąże okolicznościowe błogosławieństwo, którego zazwyczaj udziela kapłan w czasie Mszy św. Mogą jednak zaistnieć okoliczności, kiedy szafarzem takiego błogosławieństwa będzie wierzny świecki²⁷.

²³ Por. T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III, Prawo małżeńskie, Olsztyn 1984, s. 181.

²⁴ Kongregacja Kultu Bożego, *Rituale Romanum „De benedictionibus”*, Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1984.

²⁵ Tamże, Praenotanda generalia, n. 13 d.

²⁶ Tamże, Praenotanda, n. 40—44.

²⁷ Tamże, n. 115—120.

Wśród członków rodziny przedmiotem szczególnego zainteresowania są dzieci, którym przy różnych okazjach, np. na początku roku szkolnego można udzielać błogosławieństw, do szafarstwa których dopuszcza się świeckich, np. nauczycieli²⁸.

Na rodzicach spoczywa obowiązek religijnego wychowania dzieci. Stąd mają oni prawo i obowiązek gromadzić je na wspólnej modlitwie, czytaniu i rozważaniu Pisma św. i przy tej okazji je błogosławić²⁹. Na uwagę zasługuje ten fakt, że Rytuał wyliczając szafarzy błogosławieństwa dzieci, na pierwszym miejscu wymienia rodziców dziecka, nawet przed kapłanem.

W życiu rodziny katolickiej są pewne ważne momenty, które należy powiązać ze szczególnym błogosławieństwem. Taką okolicznością jest na pewno sytuacja, gdy spotykają się dwie rodziny, których dorosłe dzieci zamierzają w niedługim czasie zawrzeć związek małżeński. W czasie zaręczyn, przewidziany jest ryt odpowiedniego błogosławieństwa, któremu może przewodniczyć jedno z rodziców³⁰. Tym razem także Rytuał jako szafarzy błogosławieństwa zaręczonych wymienia na pierwszym miejscu rodziców.

Innym momentem, bardzo mocno przeżywanym w rodzinie, jest oczekiwanie na przyjście na świat dziecka. W tej sytuacji rytuał przewiduje błogosławieństwo kobiety przed i po urodzeniu dziecka. Jego szafarzem może być osoba świecka³¹.

Normalnym procesem w życiu ludzkim jest starzenie się. W tej sytuacji Kościół chce być ze swoją pomocą, niosąc specjalne błogosławieństwo, przeznaczone dla ludzi w podeszłym wieku. Jego szafarzem może być wierny świecki³².

Przedmiotem szczególnej troski Kościoła są ludzie chorzy. Dla nich także Rytuał przewiduje specjalne błogosławieństwa. Jest przewidziane oddzielne błogosławieństwo dla chorych dorosłych i chorych dzieci. Szafarzem tychże błogosławieństw, jeśli nie są połączone z sakramentem namaszczenia chorych, mogą być świeccy, a w wypadku dzieci, ich rodzice³³.

Kościół zawsze troszczył się o podróżnych, wspierając ich modlitwą i błogosławieństwem. Znakiem naszych czasów jest częste przemieszczanie się ludzi. Nierzadko opuszczają oni dom, a nawet ojczyznę, w poszukiwaniu pracy, a bardzo często podróżują w celach naukowych, turystycznych i wypoczynkowych. Wszystkim im Kościół przynosi swoje błogosławieństwo, którego w pewnych wypadkach może udzielać wierny świecki³⁴.

²⁸ Tamże, n. 135—136.

²⁹ Tamże, n. 174—177.

³⁰ Tamże, n. 195—197.

³¹ Tamże, n. 215—217.

³² Tamże, n. 258—259.

³³ Tamże, n. 292, 296, 316.

³⁴ Tamże, n. 431—432.

Człowiek na drodze do życia wiecznego posługuje się różnymi rzeczami, rozmaitymi przedmiotami. Posługiwanie się nimi ma mu ułatwić zbawienie. Stąd Kościół zezwala błogosławić różne przedmioty, służące człowiekowi i wyznaczające mu właściwą drogę. Każdy człowiek potrzebuje domu, mieszkania, które ma mu przypominać obecność Bożą. Stąd nic dziwnego, że ludzie wierzący jak najszybciej pragną poświęcić swoje domy, swoje mieszkania. Do szafarzy takiego poświęcenia Rytuał zalicza także świeckich⁸⁵.

Wśród rzeczy, które Kościół zaleca aby były błogosławione Rytuał wylicza: szosy, mosty, koleje żelazne, porty, samochody, statki, samoloty oraz inne środki transportu. Wymienione rzeczy błogosławić mogą także wierni świeccy⁸⁶.

Z rozkazu Bożego człowiek czyni sobie ziemię poddaną przy pomocy swej pracy, którą przeważnie wykonuje przy pomocy narzędzi, począwszy od bardzo prymitywnych aż do niezwykle precyzyjnych. Błogosławiąc narzędzia pracy, Kościół pragnie, aby praca ludzka była wykonywana zgodnie z wolą Bożą i dla dobra człowieka. Błogosławić narzędzia pracy mogą świeccy, którzy się nimi posługują. Wskazane jest, aby takich błogosławieństw dokonywać w święta patronów poszczególnych zawodów, np. w dniu św. Barbary, patronki górników błogosławić narzędzia i maszyny, którymi oni posługują się w pracy⁸⁷.

Szczególną wartość w świetle Objawienia Bożego posiada praca na roli. Kościół obficie darzy ją swoim błogosławieństwem, zachęcając błogosławić pola, pastwiska, prace rolnicze, plody i owoce ziemi. Szafarzami tych błogosławieństw mogą być rolnicy⁸⁸.

Kościół swoim błogosławieństwem otacza nie tylko ludzi i rzeczy im służące, ale także czynności życia codziennego. Taką czynnością służącą życiu i jednoczącą ludzi, jest spożywanie posiłków, które winni błogosławić wszyscy wierni. Błogosławieństwo Kościoła towarzyszy także zorganizowanym czynnościom, mającym na uwadze dobro społeczne, np. rozpoczęcie akcji charytatywnej⁸⁹.

Można stwierdzić, że nowy Rytuał Rzymski stwarza duże możliwości szafowania sakramentaliów przez wiernych świeckich. Muszą oni jednak do tego być odpowiednio pouczeni i przygotowani. Również duszpasterzy należy zachęcić do właściwego potraktowania świeckich, jako szafarzy sakramentaliów. Sprawa szafowania sakramentaliami przez świeckich winna być przedmiotem rozważań synodów duszpasterskich, jak również rad duszpasterskich, zarówno diecezjalnych jak i parafialnych.

⁸⁵ Tamże, n. 474—475.

⁸⁶ Tamże, n. 651—654.

⁸⁷ Por. tamże, n. 698—701.

⁸⁸ Tamże, n. 745—747, 765—766.

⁸⁹ Tamże, n. 782, 1244—1245.

Przepisy nowego Kodeksu zachęcają świeckich do uczestnictwa w odmawianiu Liturgii Godzin. Kanon 1174 w § 1 stwierdza, że do odmawiania liturgii godzin są zobowiązani duchowni i członkowie instytutów życia konsekrowanego, zaś w drugim paragrafie mówi o wiernych świeckich: „Do uczestnictwa w liturgii godzin, jako czynności Kościoła, usilnie zachęca się stosowanie do okoliczności — także pozostałych wiernych”. Ogólne wprowadzenie do Liturgii Godzin około 40 razy mówi o udziale w niej wiernych świeckich. Co więcej, odnośne prawo liturgiczne, dotyczące brewiarza, stawia na pierwszym miejscu taki sposób odprawiania go, w którym biorą udział świeccy⁴⁰.

Nowy Kodeks nie rozwiązuje szczegółowo sprawy szafarza obrzędów pogrzebowych. Stwierdza on ogólnie, wymieniając obowiązki proboszcza, że winien on odprawiać pogrzeby (kan. 530). Więcej na ten temat znajdujemy w „Uwagach wstępnych do odnowionego obrzędu pogrzebu”, które postanawiają: „Obrzędy pogrzebowe, z wyjątkiem Mszy św., mogą być odprawiane przez diakona. Gdy wymaga tego sytuacja duszpasterska, Konferencja Biskupia, za zgodą Stolicy Apostolskiej, może wyznaczyć również człowieka świeckiego. W razie braku kapłana lub diakona poleca się, aby w pierwszej formie pogrzebu stacje z domu zmarłego i na cmentarzu odprawiali świeccy. Zawsze mogą oni przewodniczyć w wigilii przy zmarłych” (nr 19).

Konferencja Episkopatu Polski przystosowując przepisy ogólnokościelne do warunków polskich postanowiła: „Z zasady obrzędowi pogrzebowemu przewodniczy kapłan lub diakon. Gdy obecność kapłana lub diakona w domu zmarłego nie jest możliwa, na przykład w miejscowościach bardzo odległych od kościoła, zgodnie z podanym w numerze 19 zaleceniem Stolicy Apostolskiej, obrzędowi w domu oraz procesji do kościoła może przewodniczyć świecki katolik upoważniony przez proboszcza”⁴¹.

Biorąc pod uwagę sytuację w różnych częściach Kościoła, trzeba przypuszczać, że Konferencje Biskupie niektórych krajów zezwolą wiernym świeckim na odprawianie całego pogrzebu, wyjąwszy Mszę św.

ZAKOŃCZENIE

Nie trudno zauważyć, że normy nowego Kodeksu, inspirowane nauką Soboru Watykańskiego II, pragną zaangażować wiernych świeckich do czynnego udziału w kulcie liturgicznym. Udział ten jest

⁴⁰ Por. S. Koperek, *Udział świeckich w Liturgii Godzin*, W: *Mysterium Christi*, Liturgia uświęcania czasu, (pod red. W. Świerzawskiego), Kraków 1984, s. 194—195.

⁴¹ *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1977, s. 29, por. E. Sztafrowski, *Miejsca i czasy święte*, wyd. 2, Warszawa 1982, s. 130—131.

regulowany zarówno przepisami Kodeksu jak i przepisami ksiąg liturgicznych. Nadal utrzymana jest tradycyjna zasada, że wierni świeccy uczestniczą w kulcie liturgicznym, przede wszystkim przystępując do sakramentów świętych i korzystając z innych dobrodziejstw Kościoła. W określonych wypadkach przysługuje im szafowanie sakramentami św. i sakramentaliami, które w dużej mierze winno być normowane ustawodawstwem partykularnym, zwłaszcza przez Konferencje Biskupie i biskupów diecezjalnych.

Na uwagę zasługują te normy kodeksowe, które bardzo mocno podkreślają odpowiedzialność świeckich za przygotowanie innych do sakramentów a szczególnie podkreślające odpowiedzialność rodziców.

Kraków

KS. JAN DYDUCH

Ks. Franciszek Placzek

PROBLEMATYKA ARCHEOLOGII STAROCHRZEŚCIJANSKIEJ I PALESTYŃSKIEJ W PRACACH POLSKIEGO TOWARZYSTWA TEOLOGICZNEGO (1922–1939)

Towarzystwo Teologiczne zostało założone we Lwowie w r. 1922. Duszą i inicjatorem tej instytucji był metropolita lwowski ks. abp Józef Bilczewski, który dłuższy czas nosił się z myślą, by kapłanom polskim dać możliwość ściślejszych kontaktów z prawdziwą nauką, a równocześnie umożliwić im podniesienie swego poziomu intelektualnego. Chodziło mu oczywiście o duchowieństwo nie tylko archidiecezji własnej, ale o duszpasterzy całej Polski.

Stąd też po zakończeniu I wojny światowej i ustaleniu granic Państwa Polskiego, gdy warunki życia społecznego zaczęły się powoli normalizować, ks. abp Bilczewski wezwał do siebie trzech duchownych: ks. Teofila Długosza, ks. Aleksego Klawka i ks. Szczepana Szydelskiego, którym przedstawił już nakreślony przez siebie program towarzystwa teologicznego i jego działalności¹.

¹ Informacje własne ks. Aleksego Klawka i Piotra Stacha. Por. ks. B. Przybyszewski, *Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie*, w: *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. I. Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce, Warszawa 1978, s. 164–166.

PTT znajduje się pod opieką naukową Komisji do Spraw Nauki Katolickiej przy Konferencji Episkopatu Polskiego. Polskie Towarzystwo Teologiczne zostało założone przez profesorów Wydziału Teologicznego Uni-